

DERS 2

BÜYÜK HÜKÜMET Mİ? YETKİN HÜKÜMET Mİ?

2019 yılının Ekim ayında, yeni tip koronavirüs dünyayı istila etmeden birkaç ay önce Johns Hopkins Üniversitesi olası bir salgın ya da pandemi durumuna en hazırlıklı ülkelerin kapsamlı bir raporunu içeren Küresel Sağlık Güvenliği Endeksi'ni yayınladı. Birleşik Devletler; önleme, erken tespit ve raporlama, yeterli ve güçlü sağlık sistemi ve uluslararası normlara uyumluluk olmak üzere altı kategorinin dördünde birinci ve alt toplamda da en yüksek puanı alan ülke oldu. Bu sonuç aslında şaşırtıcı değil. Nihayetinde, dünyanın en iyi ilaç şirketlerinden araştırma üniversitelerine, laboratuvarlardan sağlık enstitülerine kadar hepsi Amerika'da bulunuyor. Tüm bunlara rağmen 2020 yılının Mart ayında Covid-19 Amerika Birleşik Devletleri'ni yerle bir etti ve hükümet bu darbeye gecikmiş, zayıf ve istikrarsız bir karşılık verdi. Temmuz ayına geldiğimizde, tüm dünyadaki doğrulanmış vakaların %25'i, dünya nüfusunun %5'ini oluşturan Birleşik Devletler'deydi. Kişi başına düşen ölüm oranı Avrupa'nın 10 katıydı. Yoksa bu, Amerikan istisnacılığının yeni çehresi miydi?

Başkan Trump'ı suçlamak elbette kolaydı. Pandeminin ilk aşamasında gerekli önemi göstermeyerek, sonrasında pasif bir tavır sergileyerek ve kendi bilim insanlarının talimatlarını bile dinle-

meyerek bu suçlamayı fazlasıyla hak etti. Ne 50 eyaletin birbiriyle iletişimde ne de devlet kurumları arasında koordinasyonu sağlayabildi. Ancak bu hikâyedeki tek etken Beyaz Saray'ın beceriksizliği değildi, yanlış atılan pek çok adım vardı. CDC, hatalı test kitlerini göndererek ve ilk başlarda halkı maske takma konusunda yeterince uarmayarak büyük hata yaptı. FDA, (Gıda ve İlaç Denetim Kurumu) test açığının kapatılması için özel laboratuvarlara izin vererek işleri hızlandıracağına, ağırdan aldı. HHS (Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) toplu testler yapma konusunda sınıfta kaldı. Almanya'dan Güney Kore'ye, Yeni Zelanda'ya kadar birçok ülke, güçlü test ve takip sistemleri sayesinde karantinadan çıkabildiler. Birleşik Devletler bunu beceremedi.

Teoride Amerika'nın güçlü tarafları var; dünyanın en zengin ülkesi ve sahip olduğu bilimsel ve teknolojik kurumlarla dünyanın bir numarası. CDC gibi toplum sağlığı kurumları -Çin dâhil- dünyanın dört bir yanındaki ülkeler tarafından taklit edildi. Böylesi bir güç, bir süre sonra yerini rahatlığa bıraktı. Washington, bu kurumları türlü kurallara ve direktiflere boğarken onlara ayırdığı bütçeyi kısıtı, onları işlevsiz hâle getirmek istese ancak bu kadarını yapabiliyordu. Amerika Birleşik Devletleri kadar geniş ve komplike bir federe devlette birimleri koordine etmek cehennem azabı gibi bir iştir. Bunun üstüne bir de, hükümetin büyük kısmını düşman olarak gören ve kaldırılması gereken bir derin devlet olarak addeden bir yönetimle, başarısız olunması kaçınılmazdı.

Amerika'nın dünyanın gündemini belirlemedeki rolü, zayıflıkları için bir paravan işlevi görüyor. Amerikalılar ve Amerikan kurumları, standartları belirleme ve değerlendirme konusunda rakip tanımazlar, tıpkı küresel sağlık hususunda Johns Hopkins'in tanımadığı gibi. Burada muhakkak ki ev sahibi takım tarafılığı söz konusudur. Amerikalılar kendi sistemlerinin gücünü öven ölçümlere rağbet ederken, zayıflıkları açığa çıkarırları alaşağı ederler. Örneğin pandemiden önce Amerikalılar, ülkelerinde yer alan muhteşem araştırma enstitüleriyle ya da sağlığa ayrılan yüksek bütçeyle teselli bulurken; yapılan israfa, siste-

min karmaşıklığına ya da sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan eşitsizliğe gözlerini yumuyordu. Sebebi ne olursa olsun sonuçta ABD'nin ne kadar kolay yara alabilecek bir yapı olduğunu çok az insan fark etti. Covid-19 başladığında Amerika'nın acil servisleri tarumar oldu. Trump'ın virüsle mücadele için yaptığı seferberlik çağrısından bir ay sonra bile ülkenin test sistemi tam bir fiyaskoydu. Düzinelerce farklı kalitede test kiti vardı, insanlar bunları elde edebilmek için kavga ediyordu ve sonuçlarını almak için de uzun kuyruklar beklemek zorunda kaldılar. Dünya gündemini belirleyen diğer bir devlet olan Birleşik Krallık da keza, sahip olduğu son teknoloji ürünü, muhteşem tıbbi imkânlarla Johns Hopkins'in listesinde ikinci sırada olmakla birlikte Amerika gibi Covid-19 mücadelesinde sınıfta kalmış, dünya üzerinde kişi başına düşen en yüksek ölüm oranına sahip ülke olmuştur.

Başlangıçta Amerika'nın başarısızlıkları karşısında Çin'in başarısı, demokrasinin çöküşü ve Çin modeli devlet kapitalizminin yükselişi hikâyesini dalgalandırdı. Virüsle mücadele etmek zorunda kalan ilk ülke olmasına rağmen Çin, hastalığı hayranlık uyandırıcı bir hızla kontrol altına aldı. Bu başarının altında, Çin'in güçlü ve teknokrat yönetiminin ya da demokrasi baskısı olmadan hareket edebilmesinin payı neydi? Hükümet, sürecin bir aşamasında Çin'in büyük kısmında sokağa çıkma yasağı ilan etti, nakliyat dâhil hemen hemen tüm finansal faaliyetleri durdurdu, 750 milyon insanı karantina altına aldı. Devasa Çin İnşaat Mühendisliği Kooperasyonu iki hafta içerisinde iki yeni hastane inşa etti. Hastalar izole edildi, ailelerinden ayrıldı ve teknolojiden faydalanılarak âdeta bir dedektif gibi temas ettikleri kişiler tespit edildi.

Ancak zamanla anlaşıldı ki aslında Çin de Covid-19'a karşı ilk müdahalesinde çok da başarılı değildi. Hubei ve Wuhan'daki yerel yetkililer salgının boyutunu doğru lanse etmemiş, halka genel uyarı verilmesi gerektiğini söyleyen doktorları susturmuştu. Bu doktorlardan biri olan Dr. Li Wenliang tutuklandı ve kaderin cilvesine bakın ki Covid-19'a yakalanarak hayatını kaybetti. Pe-

kindeki üst düzey yetkililer Dünya Sağlık Örgütü'nü ve dünyanın geri kalanını, virüs hakkındaki hayati bilgileri zamanında paylaşmayarak karanlıkta bıraktılar. Xi Jinping başkanlığındaki hükümet ve Çin Komünist Partisi politik sistem, ekonomik düzen ve toplumsal işleyiş üzerindeki baskıları arttırdı. Bu ortamda yerel yetkililer de emir-komuta zincirine uygun şekilde kötü haberlerin yayılmasını engellediler. Salgından aylar sonra bile Pekin, uluslararası arenadan hastalık hakkında gelen soruları cevaplamaktan imtina etti, hatta Covid-19 hakkındaki bilimsel makalelerin yayımlanmasına kısıtlamalar getirildi.

Tüm bunlar Çin siyasi yapısının doğasında var. Otoriter rejimler her zaman ve her yerde bilgi akışını sıkı sıkıya kontrol etmek isterler, güçlerini buradan alırlar. Ekonomist dergisi; 1960'tan beri yaşanan salgınlarda tüm diktatörlüklerin süreci kötü yönettiğini tespit etti. Aynı gelir düzeyine sahip ülkeler bazında karşılaştırıldığında; demokrasi ile yönetilen ülkeler, otokrasi ile yönetilenlere göre salgınla daha iyi başa çıkmıştır. Nobel ödüllü ekonomist Amartya Sen, demokratik ülkelerin diktatörlüklere göre kıtlıkla daha iyi mücadele ettiğini çünkü bilgi akışı daha açık olduğunda kıtlığın yayılma ihtimalinin düştüğünü ve bunun da seçimle başa gelmiş kişiler üzerindeki baskıyı azalttığını ortaya koymuştur. Çin'in karantina ve kapanma politikalarındaki sert tutumunun ne kadar başarı getirdiği tartışılmaktadır, zira hastalıkla çok daha yumuşak yöntemlerle başa çıkabilen ülkeler de vardır.

Amerika açısından bakarsak krizin bazı bölümlerini çok kötü idare ederken bazılarında gayet başarılıydı. Salgının ilk yayılım sürecinde ihmalkâr ve kötü yönetim sergilemekle birlikte ekonomiyi etkileyen kısımlarında benzersiz bir destek sağladı. İç Savaş'tan beri süregelen karışıklıklarına rağmen iktidar ve kongre iş birliği hâlinde Amerika tarihindeki en büyük ekonomik yardım paketini yürürlüğe koydu. ABD Merkez Bankası hemen hemen tüm varlıklar için tek yetkili merci olarak çalışarak deliği tıkadı. 2020'nin Haziran ayına geldiğimizde kongre ve merkez bankası